

๕๒. ชีวิตกับอายุขัย

Life and a Period of Time

ขอน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

In Honor of the Blessed One of the Fully Enlightened One

By Nithee Siripat – Siripat.com and Academiae Network. 2016

ความสำคัญของบทความ

พระพุทธศาสนามีจุดมุ่งหมายให้พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย หันมาทำความเข้าใจในการปฏิบัติอย่างจริงจัง เพื่อให้เกิด “ปัญญาญาณ” ไม่ใช่แค่มี “ปัญญาสามัญ-ปัญญาทางโลก” เท่านั้น อันทำให้บุคคลเสียโอกาสในการได้เห็นคุณอันใหญ่ในชีวิตอย่างแท้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อเกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในนัยแห่งคำว่า “ชีวิต-เบญจขันธ์-ขันธ์ ๕” อันเป็นรากเหง้าสำคัญในการบรรลุถึงคุณวิเศษ นั่นคือ “อริยมรรค-อุตตรนิมุตตธรรม” ทั้งหลาย มนุษย์ทุกคนอาศัยร่างกายกับจิตใจเป็นที่ตั้งแห่งชีวิต [ชีวิตินทรีย์แห่งนามรูป] ความเข้าใจอย่างแตกฉานในชีวิตนั้น ทำให้เกิดปัญญารอบรู้หรือความรู้ซึมซัด [อภิปัญญา] ที่จะชักนำไปสู่ “ความตรัสรู้-อาสวักขะ-สัมโพธิะ” เพื่อละสังขารทั้งหลายเข้าสู่ “สันติบทแห่งพระนิพพาน” ให้ได้ ชีวิตเกิดจากการยึดมั่นถือมั่นในขันธ์ นั่นคือ “อุปาทานขันธ์-อุปาทิขันธ์” ด้วยความไม่รู้จริงแห่งอวิชชา จึงทำให้เกิดทุกข์ “อุปาทานทุกข์” อันเป็นสภาพแห่งทุกข์ที่ไม่สิ้นสุดหมดไปในครั้งเดียว “สังสารทุกข์แห่งสังสารจักร” ในการดับทุกข์ทั้งปวงนั้น คือ กระบวนการคิดที่อาศัย “อริยสังขารแห่งอริยสังข์ ๔-กิจในอริยสังข์ ๔” ที่ทำให้เกิดปัญญาในวิปัสสนาภูมิเพื่อให้จิตหลุดพ้นจากกิเลสอาสวะทั้งหลาย ด้วยการละการดับจนเกิดความรู้ชัด ถึงสามารถถึงความตรัสรู้ปฏิเวธอย่างรู้จริงเห็นแจ้งแทงตลอดในธรรมทั้งปวง [ธรรมจักร] ที่ประกอบด้วยองค์ความรู้แห่งพุทธธรรม ได้แก่ มัชฌิมาปฏิปทา-อริยมรรคมีองค์ ๘-อริยสังข์ ๔-ไตรสิกขา เพราะฉะนั้น เมื่อกล่าวถึงขั้นตอนในการปฏิบัติธรรมจึงหมายถึง “การเจริญภาวนากรรมฐาน” [มสติการกรรมฐาน] ด้วยการชำระไตรสิกขาให้บริสุทธิ์เป็นสำคัญ ธรรมทั้งหลายมีขึ้นเพื่อการขัดเกลากิเลสทั้งหลาย ให้เบาบางลง จนหมดสิ้นไปในที่สุด ให้เหลือแต่ความว่างเปล่าปราศจากความยึดมั่นในชีวิต ที่เรียกว่า “นิพพาน-อมตชาติ-บรมธรรม” นั่นเอง

บทความที่ ๘๒ ประจำปี ๒๕๕๕ – ชีวิตกับอายุขัย

ตามธรรมชาติของมนุษย์ส่วนใหญ่นั้น ย่อมมีความต้องการชีวิตที่ดี ปลอดภัย และมีอายุยืน แต่ในความเป็นจริงนั้น กลับมีมนุษย์ส่วนใหญ่ ดำเนินชีวิตด้วยความประมาทชีวิตของตนเองอย่างน่าเสียดาย แสวงหาสิ่งบันเทิงเริงใจให้ลดน้อยลงไป อย่างเร็วขึ้นกว่าธรรมชาติกำหนดไว้ คือ “ตายก่อนเวลาอันควรที่จะตาย” ก็เพราะความไม่รู้จริงเกี่ยวกับชีวิต [เบญจขันธ์-ขันธ์ ๕-นามรูป] ซึ่งถือเป็นมารอุปสรรคแห่งมัจจุรอีกตัวหนึ่ง เพราะเป็นตัวการตัดโอกาสที่จะก้าวหน้าต่อไปในคุณความดีทั้งหลาย หรือที่คอยเข้าขัดขวางการเข้าถึงคุณอันใหญ่ [โลกุตตรธรรม ๘] ในการปฏิบัติธรรม เพราะฉะนั้น “ความตายคืออะไร” จึงเป็นประเด็นสำคัญอีกเรื่องหนึ่งในการปฏิบัติธรรม เนื่องจากการบรรลุความตรัสรู้ [สัมโพธิ] ได้ นั้น ก็ต้องอาศัยระยะเวลาชีวิตเป็นเครื่องสนับสนุนให้ก้าวหน้าในความดีทุกสิ่งทุกอย่าง บรรลุโลกุตตรธรรมได้แล้ว สิ่งที่อยู่ในขั้นดับขันธปรินิพพานนั้น ค่อยถึง “การดับปวัตตสึละแห่งอินทริย์” นี้ พร้อมกับ “กิเลสสึละแห่งอวิชชา” [การละสังขารนี้ไม่เหลืออุปาทิหรือเชื้อกิเลสอีกเลย] คือ เป็นการดับกิเลสอุปาทิทั้งดับชีวิตลงในเวลาเดียวกัน ที่เรียกว่า “การทำกาละแห่งชีวิตสมสึลี” [ชีวิตสมสึลีบุคคละ-อนุปาทิสสบุคคละ = พระอเสขะ] สถานะดังกล่าวนี้ จึงเป็นดับขันธขั้นสูงสุดของชีวิตความเป็นมนุษย์ ไม่ใช่การตายอย่างไม่รู้เรื่องไม่รู้ทิศ คือ ตายแบบหมูหมา กากไก่ แค่มารเป็นอาหารมือสองมือของคนเท่านั้น แต่คนตายทำบุญหมักได้ยาก เพราะต้องนำไปเผาให้เหลือแต่ขี้เถ้า โดยเฉพาะพวกตายด้วยโรคติดต่อรุนแรง อาจสร้างความฉิบหายให้คนข้างหลังได้อีกมากมาย แต่อย่างไรก็ตาม คนส่วนใหญ่มีคติเกี่ยวกับความตายอย่างไร หรือว่าเมื่อความตายก้าวมาถึง ก็หมดลมหายใจ และหัวใจหยุดเต้น อวัยวะทุกอย่างหยุดการทำงาน และเริ่มเน่าเปื่อยเป็นผงธุลีไป กลับไปสู่ดินอีกครั้ง นั่นคือ “ธาตุ ๔” ได้แก่ ดิน-น้ำ-ไฟ-ลม หรือยังมีปรโลกต่ออีกตามยถากรรมของแต่ละคนต่อไป แต่ตามคติความเชื่อทางศาสนาพุทธนั้น จิตวิญญาณยังไม่สิ้นสุดลงแค่นั้น ยังมีโลกหน้าที่ต้องเวียนว่ายตายเกิดแห่งชีวิต สันตติอีกต่อไป แต่จะไปเกิดปฏิสนธิในภพภูมิใดนั้น ก็มี “กรรม” เป็นเครื่องกำหนดให้ดำเนินต่อไป ตาม “เจตนา-สัญญาเจตนา” ในการทำกรรมนั้นๆ ไม่ใช่ตายแล้วขาดสูญ ไม่มีอะไรอีก ทุกอย่างจบลงแค่นี้ ถ้าใครถือคติความเชื่อแบบนี้ เวลาตายก็ให้หามันไปทิ้งถึงขะหน้าบ้าน ไม่ต้องหามเข้าวัดให้เสียเวลาเปล่าๆ เพราะการคิดแบบนี้ เรียกว่า “มิจฉาทิภูฏิสัมปทา” มีความถึงพร้อมด้วยความเห็นถ้อยผิดไม่ถูกต้อง แทนที่จะเป็น “สัมมาทิภูฏิสัมปทา” เพราะความนึกคิดแบบผิดๆ ย่อมไม่นำไปสู่การเป็นผู้ปฏิบัติธรรมที่ดีได้ เพราะเกิดมา กินแล้วรอวันตายไปและขยายพันธุ์ทิ้งเอาไว้ ไม่ต่างจากพวกเชื่อโรคนิดหนึ่ง ก็ลองคิดดู คนอายุ ๖๐ ปี ถ้ายังคิดเรื่องชีวิตไม่ออก ยังทำตนเหมือนเด็กๆ ทั้งที่กำลังใกล้ความตายเข้าไปทุกขณะ แต่ทำเป็นลืมมองไม่เห็นความตาย ทำเป็นประมาทกับความตาย โดยไม่แสดงอาการสะดุ้งกลัวเลย โดยไม่ยอมใช้เวลาศึกษาความหมายที่แท้จริงของคำว่า “ชีวิตกับอายุขัย” ให้แตกฉานอย่างจริงจัง เลยทำตัวไม่ถูกไม่ควร

สำหรับบุคคลผู้ล้มป่วยอย่างหนักๆ เข้าขั้นเกือบตาย จ่อมมีเวลานอนป่วยคิดถึงความตายได้บ้าง เพราะทำอะไรไม่ได้ ยิงอยู่ในขั้นพิการ ยิ่งมีความความคิดถึงความตายอย่างละเอียด ว่าจะมีชีวิตอยู่ต่ออย่างไร เพราะมีความพิการมาเป็นอุปสรรคในชีวิต แต่พอหายป่วยจริงๆ ก็พากันลืมหมดว่า “กูไม่ตายแล้ว” ก็ประมาทต่อชีวิตต่อไป ในทางธรรมนั้น ก็ให้ผู้ถือศีลหมั่นพิจารณาถึงความตายอยู่เป็นนิตย์ เพื่อไม่ให้ประมาทเลยในการปฏิบัติธรรมสร้างกุศล นั่นคือ การเจริญภาวนาพิจารณาด้วย “มรณสติ” อยู่เรื่อยๆ ถ้าความตายมันมาถึงจริงๆ จะได้ไม่ต้องตกใจกลัว เป็นทุกข์เดือดร้อนใจเปล่าๆ ถ้าตายก็ขอให้ป็นจิตที่สงบเย็น อยู่ในภูมิจิตที่สูงกว่าภูมิในปัจจุบันที่เป็นอยู่ คือ จิตในอันดับต่อไปสูงขึ้น ได้กลับมาเป็นมนุษย์ใหม่อีกครั้ง เพื่อเข้าให้ถึงอริยมรรคให้ได้ในชาติต่อไป แต่ถ้าเป็นกรณีปุถุชนธรรมดาแล้ว ก็ควรวินิจฉัยว่าตายเกิดอยู่ใน “สังสารทุกข์แห่งภวัจักร” จนกว่าจะพบพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าอีก ค่อยเปลี่ยนภพภูมิของจิตใหม่ ดังรายละเอียดที่กล่าวมาข้างต้นนั้น

ในความหมายของ คำว่า “ชีวิต” นั้น ต้องประกอบด้วย คำว่า “อายุ” หมายถึง การเปลี่ยนแปลง ความแปรปรวน ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความไม่ใช่ตัวตนที่แน่นอน ความเสื่อมโทรมผุพัง ไปสู่ความตายหรือทำงานไม่ได้เช่นเคย สภาวะดังกล่าวนี้ เรียกว่า “สังขตะ-สังขตธรรม” คือ สภาพปรุงแต่งด้วยเหตุปัจจัยตามความปรารถนาแห่งตัณหาของบุคคลนั้นๆ ฉะนั้น ชีวิตที่ดำเนินอยู่ทุกขณะ จึงไม่มีตัวตนที่แท้จริง เป็นภาพลวงตาแห่งมารยาชีวิต แต่คนส่วนใหญ่คิดตามไม่ทัน แม้ใกล้ตาย ก็ยังคิดไม่ได้ ก็มีเหมือนกัน แต่กลับพากันหวนกลับถึงอดีตที่สุข อยากรูปอย่างนั้นอีก เพราะมันอยู่ในความทรงจำ แต่มันก็เป็นไปไม่ได้อีก เพราะความสุขขณะนั้นสมัยนั้น มันไม่เที่ยง มันแปรปรวน มันไม่มีจริงมันคงอยู่อย่างนั้น จนรวมถึงอดีตแห่งความทุกข์ก็เป็นเช่นเดียวกัน เพราะเวลาขณะปัจจุบัน คือ ธรรมที่แท้จริง ที่กำลังแปรปรวนเช่นกัน ไม่มีข้อยกเว้นแม้แต่ชีวิตเดียว เพราะความไม่เที่ยงแห่งชีวิตมีจริงๆ นั่นคือ “สังสารทุกข์-ความทุกข์ที่สืบเนื่องอยู่ไม่สิ้นสุด” แต่คนส่วนใหญ่หลอกตัวเองว่า ตนเป็นอมตะ ไม่เจ็บไม่ตาย เพื่อมีชีวิตตอบสนองกิเลสตัณหาทั้งหลายไม่สิ้นสุดเช่นกัน

แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงองค์ประกอบของชีวิตนั้น คือ “สังขตธรรม” อันเป็นสภาพปรุงแต่งขึ้นจากเหตุปัจจัยตามเจตนาของบุคคล ได้แก่ (๑) *กรรมปัจจัย* (๒) *วิปากปัจจัย* (๓) *อาหารปัจจัย* และ (๔) *อินทรีย์ปัจจัย* [ข้อ ๑๓-๑๔-๑๕-๑๖ ในปัจจัย ๒๔] ในปัจจัยทั้ง ๔ ประการ นี้ มี “กรรม ๑๒” เป็นเจตจำนงตัวกำหนดผลวิปากของการกระทำ โดยมี “อาหาร ๔: กวฬิงการาหาร-ผัสสาหาร-มโนสัญเจตนาหาร-วิญญาณาหาร” [กำหนดรู้: ราคะ-เวทนา ๓-ตัณหา ๓-นามรูป] ทำหน้าที่หล่อเลี้ยงทั้งฝ่ายรูปธรรมและฝ่ายนามธรรม โดยมีเจ้าการใหญ่ควบคุมอวัยวะกับจิตใจให้ทำงานสอดคล้องกัน นั่นคือ “อินทรีย์ ๒๒” ฉะนั้น มนุษย์มีความแตกต่างกันตามเจตนาหรือเจ้านงในการทำกรรม ส่งผลกระทบต่อ “วิปาก-อาหาร-อินทรีย์” ตามลำดับ

สำหรับกระบวนการคิดในวิปัสสนาภูมินั้น คือ “โยนิโสมนสิการ” หมายถึง วิธีคิดพิจารณาอย่างทั่วถ้วนกระบวนการความในปัญหานั้นๆ ถึงเหตุปัจจัยการเกิดดับของสภาวะธรรมโดยปรมัตถ์ จนเกิดความรู้แจ้งแทงตลอดในธรรมทั้งหลายที่มาเกี่ยวข้องทั้งหมด คิดทบทวนแล้วทบทวนอีก ย้ำคิดย้ำทำอย่างระมัดระวังโดยไม่ประมาท จนเกิดปัญญา ความรู้ และญาณในธรรมทั้งหลาย โดยผู้เห็นธรรมด้วย “ญาณทัสสนะ” และ “ญาณแห่งปัญญารู้แจ้ง” จริงๆ ไม่ใช่การเดาส่งเดช ด้วยการคิดมีความลำเอียงอคติ แต่ให้คิดถึงพร้อมด้วย “สัมมาทิฐิ” และ “ทิฐิสัมปทา” จนเกิดความรู้ในความเห็นอย่างสิ้นสงสัยข้อกังขาทุกอย่าง เห็นความตั้งมั่นแน่นอนแห่งธรรมทั้งหลาย ที่มาประกอบเป็นกองแห่งชีวิต คือ “นามรูปแห่งขันธ ๕” ว่าเกิดแต่กรรม วิบาก มีอาหารมาหล่อเลี้ยง มีการดำเนินชีวิตเป็นไปโดยอินทรีย์ทั้งหลาย จนเรียกว่า เป็นคน เป็นปุถุชน หรือเป็นอริยบุคคล ฉะนั้น การปฏิบัติธรรมโดยภาพองค์รวมนั้น ก็คือ การพิจารณาไตร่ตรองกระบวนการทางชีวิต การดำเนินไปของวิถีชีวิต ที่เข้าอย่างถูกต้องตามคลองธรรม เป็นจิตในกระแสแห่งวิถีชีวิตที่ปราศจากกิเลสอย่างกลางที่ครอบงำจิตด้วย “ปริยฐานกิเลส” โดยนิเวศน์ทั้งหลาย เป็นภาวะจิตที่ร่าเริงสดในและเบิกบานด้วยปราโมทย์และปีติในธรรม ทำให้จิตสงบ ปัสสัทธิ เป็นสุขกายสุขใจ ปราศจากความเคียดรื้อนวิปฏิสาร [อวิปฏิสาร] จิตจึงตั้งมั่นเป็นสมาธิ ดำเนินอยู่กับ อิทธิบาทแห่งลมหายใจเข้า-อัสสาสะ กับ ลมหายใจออก-ปัสสาสะ อันแสดงกายสังขาร และมีสติสัมปชัญญะ ระลึกรู้ทั่วถ้วน อยู่กับ “จิตก” กับ “วิจารณ์” ใน “กายสังขาร” โดย “วจีสังขาร” และมี “มโนสังขาร” เป็นจิตแสดงอาการลักษณะของจิตตามกระแสวิถี [อาการวิญญาณปวัตติ ๑๔ อย่าง อันเป็นหน้าที่ของจิต] ที่เรียกว่า “เจตสิก” ได้แก่ เวทนา-สัญญา-สังขาร เพื่อบ่งบอกภาวะจิตนั้น คือ ความรู้แจ้งในอารมณ์ที่กระทบเข้ามาผ่านอินทรีย์ทั้ง ๖ เรียกว่า “วิญญาณ ๖” เมื่อผู้ปฏิบัติธรรมรู้จักควบคุมจิตวิญญาณด้วยมีสติสัมปชัญญะ มีความสำรวมระวังในอินทรีย์ทั้งหลายไม่ให้ถูกรอบงำด้วยกิเลสนิเวศน์ ทรดี อวิชา และ อกุศลธรรมทั้งปวง จิตเป็นสมาธิสะอาดปราศจากนิเวศน์ย่อมเกิดปัญญาในสมาธิ [วิชา ๓-วิชา ๘-อภิญญา ๖] และปัญญาในวิปัสสนา [ญาณ ๑๖] ซึ่งเรียกว่า “อริยมรรค-อุตตริมุขธรรม” ด้วยอานิสงส์ประโยชน์ของการทำกุศลกรรมโดยการเจริญ “โยนิโสมนสิการ” [ธัมมจิติญาณ เป็นปัญญารู้แจ้งในปัจเจกการ] ทางฝ่ายสมาธิ เรียกว่า “ทิพพจักขุญาณ” [จุตูปปาตญาณ] อันรู้เห็นด้วย “ญาณทัสสนะ” ส่วนทางฝ่ายวิปัสสนา เรียกว่า “ปัจเจกปริคคหญาณ” อันเห็นด้วยการหยั่งรู้ด้วย “ญาณในวิปัสสนา” ทั้งหลาย [วิปัสสนาญาณ] และขั้นตอนการชำระจิตให้สะอาดบริสุทธิ์ เรียกว่า “ทิฐิวิสุทธิ” คือ อยู่ในภูมิแห่งความไม่หลงผิดก่อน กำหนดทุกข์สังข์ และก้าวสู่การกำจัดความสงสัยได้ในกาลทั้ง ๓ เรียกว่า “กัณหาวิตรณวิสุทธิ” อันจัดเป็นขั้นกำหนดสมุทัยสังข์ ปัญญาญาณที่เกิดขึ้นในขั้นนี้ เรียกว่า “ธรรมฐิติญาณ-ยถาภูตญาณ-สัมมาทัสสนะ” ที่เกิดในวิปัสสนาภูมิ เพราะฉะนั้น เมื่อก้าวถึงคำว่า “ชีวิต” [เวลา คือ กรรมภพ-อุปปัตติภพ ในสังสารจักร] ก็ให้ผู้ปฏิบัติธรรมหวนคิดถึง คำว่า “ทุกข์สังข์” กับเหตุแห่งทุกข์ คือ “สมุทัยสังข์” แล้วให้พิจารณาถึงการค้นหาวิธีดับทุกข์ ดับเหตุแห่งทุกข์นั้นๆ ได้แก่ “มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ” [กำหนดมรรคสังข์] แล้วทบทวน ๕ ด้วย “ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ” นั่นคือ “วิปัสสนาญาณ ๘” [วฏฐานคามินีปฏิปทา] และก้าวให้ถึงลำดับสุดท้าย คือ ความรู้ทั้งหมดใน “อริยสังข์ ๔-

กิจในอริยสัจ ๔” ที่เรียกว่า “ญาณทัสสนวิสุทธิ” นั่นคือ (๑) ทุกซ์-ปริยญา (๒) สมุทัย-ปหานะ (๓) นิโรธ-สังขิกิริยา (๔) มรรค-ภาวนา เมื่อรู้และทำกิจให้สมบูรณ์ในอริยสัจธรรมทั้งหมดได้ จนรู้แจ้งแทงตลอดจริงๆ จึงเรียกว่า “ความตรัสรู้-สัมโพธิะ” คือ การก้าวจาก “ปัจจเวกขณญาณ” [มีอาการ ๑๕] หมายถึง ญาณหยั่งรู้ด้วยการพิจารณาทบทวน คือ ตำรวจรู้มรรคผล กิเลสที่ละแล้ว กิเลสที่เหลืออยู่ และนิพพาน เว้นแต่ว่าพระอรหันต์ไม่มีการพิจารณากิเลสที่ยังเหลืออยู่ ก้าวไปสู่ “อาสวัคขยญาณ” ด้วยหรือก่อนหน้านั้น [เดวิชชะคือ ผู้ได้วิชชาสาม] “อาสวัคขยญาณ” [มีอาการ ๖๔] หมายถึง ญาณหยั่งรู้ในธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ความรู้ที่ทำให้สิ้นอาสวะ หรือ ความตรัสรู้ จนเกิดการบรรลุปฏิเวธใน “สัมโพธิญาณ” อย่างแท้จริง คือ การเข้าถึง “สัจภาวะแห่งนิพพาน” ด้วยปัญญาอันยิ่ง หมายถึง ทั้ง “ปัญญาในสมาธิ” กับ “ปัญญาในวิปัสสนา” [สมถะกับวิปัสสนา-เจโตวิมุตติกับปัญญาวิมุตติ] ด้วยประการฉะนี้

ดังนั้น ผู้ปฏิบัติธรรมต้องเรียนรู้ความหมายของคำว่า “ชีวิต” อย่างลึกซึ้ง คือ มองเห็นและเข้าใจอย่างถูกต้อง จนเกิดญาณใน โลกียะและโลกุตตระ ไม่ใช่การมองแค่ผ่านไป ไม่ประกอบด้วยเหตุผลและปัญญา [อโยนิโสมนสิการ] คือไม่มีทั้งสติและสัมปชัญญะ โดยละเลยการใช้ปัญญาด้วยความประมาท วิถีชีวิตของมนุษย์จึงประกอบด้วยแก่นแท้ของชีวิต ๔ อย่าง ได้แก่ (๑) กรรม (๒) วิบาก (๓) อาหาร (๔) อินทรีย์ เมื่อปัจจัยดังกล่าวมาประชุมรวมกัน อย่างมีขั้นตอนลำดับที่เหมาะสม เรียกว่า “ขันธ ๕-เบญจขันธ” [นามรูปแห่งวิญญะ] เมื่อมนสิการกรรมฐานได้อย่างถูกต้องสิ้นสงสัยในกาลทั้ง ๓ ดีแล้ว ย่อมเกิด “ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ” [มรรค ๔-มคคญาณ-โลกุตตรมรรคแห่งอริยมรรคมีองค์ ๘] ที่พร้อมจะทูลอุปาทานขันธ ๕ ดังกล่าวนี้ทั้งได้ [วิปัสสนาญาณ ๘-วิภูฐานคามินีปฏิปทา] แล้วคั่นด้วย “โคตรภูญาณ” ก่อน “มรรคญาณ” จึงจะเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง แล้วตามด้วยกุศลวิบากแห่ง “ผล ๔-ผลญาณ-โลกุตตรผล” ทั้ง ๔ แล้ว [สัมมาญาณ] จึงก้าวไปสู่ “วิมุตติญาณ” [สัมมาวิมุตติ-ปัจจเวกขณญาณ] ด้วยปัญญาใน “วิมุตติญาณทัสสนะ” [ยถากุตญาณทัสสนะ] จึงจะปฏิญาณตนได้ว่า “บรรลุความตรัสรู้โดยสัมโพธิญาณด้วยบรมธรรม” นั่นคือ “สันติบทแห่งนิพพาน” ในพระธรรมวินัยนี้

ตามแนวทางการคิดพิจารณาชีวิตในภาวนากรรมฐานนั้น ต้องดำเนินด้วยความเข้าใจด้วยปัญญา ที่ถูกต้องแห่งสัมมาทิฐิ ได้แก่ สติสัมปชัญญะ-อริยสัจ ๔-ปัจจเวกขณูปบาท ๑๒-ปัจจเวกขณูปนันทธรรม ๖-กฎแห่งกรรม-กฎแห่งกรรมของสัตว์-ความสิ้นสงสัยในกาล ๓ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ใน “สัญญา ๑๐” เพื่อกำหนดเป็นแนวทางการพิจารณากรรมฐานทั้งหลายในกรรมฐานนั้นๆ ได้แก่ อนิจจสัญญา-อนัตตสัญญา-อสุกสัญญา-อาทีนวสัญญา-ปหานสัญญา-วิราคสัญญา-นิโรธสัญญา-สัพพโลก อนภิตสัญญา-สัพพสังขารสุ อนัญญาสัญญา-อานาปานสติ ในสัญญา ๘ อย่างแรกนั้น ก็คงไม่แตกต่างกันไปมากจาก (๑) อนุปัสสนา ๗ กับ (๒) มหาวิปัสสนา ๑๘ หลังจากจิตเป็นสมาธิ คือ เอกัคคตาแห่งวิเวกในปฐมฌานจนถึงอุเบกขาในเอกัคคตาแห่งสมาธิด้วยจตุตถฌาน [อัปนาสมาธิ] ซึ่งในขณะนั้น “สติสัมปชัญญะ” มีสามารถแห่งการมนสิการ “ปฏิภาคนิมิต” ที่เคลื่อนไหวได้ ตามแต่การน้อมจิตไปด้วยอำนาจแห่งความบริสุทธิ์ของสัญญา [เจตงานงเสรีปราศจากนิรณันท์ทั้งหลาย] ในส่วนนี้ทำให้เกิดปัญญาหยั่งรู้หยั่งเห็นขึ้น

เพราะมี “ต้นท่อนทางปัญญา” ในสมาธิมาก่อน [วิชา ๓] ที่เรียกว่า “ญาณทัสสนะ” ซึ่งทำให้เกิดความเข้าใจ ใน “อริยสัจ ๔” พร้อมด้วยปัญญาในปัจจัยการ คือ “ญาณในวิปัสสนา” ที่สัมปยุตต์ด้วย “วิสุทธิ ๗” ดังได้ กล่าวไว้โดยย่อมาแล้วข้างต้น

ฉะนั้น การศึกษาทบทวนหลักธรรมปฏิบัติอยู่เสมอ จะช่วยให้เกิดความจำความชำนาญในธรรม จนกว่าจะกลายเป็นนิสัยทักษะที่ชิน [วสี] จนรวมถึงกระบวนการคิด ความคิดเห็นในการมองโลกมองชีวิต ตามเป็นจริงแห่งสังขารธรรม [ตถตา] นอกจากนี้ ยังต้องเข้าใจถึงวิถีชีวิตของผู้ปฏิบัติธรรมที่ถูกต้องตามคลอง ธรรม [ธัมมานุวัตรปฏิบัติ] ด้วย หรือเกิดปัญญาเข้าใจตาม “หลักปฏิบัติศาสนา” (ข้อ ๒ ในศาสนา ๒) ถ้าผู้ ปฏิบัติธรรมไม่ยอมศึกษาค้นคว้าวิจัยธรรมให้เกิด “สุตมยปัญญา” แล้วจะมีคุณสมบัติเป็นผู้คงแก่เรียน [พาหุสัจจะ] ได้อย่างไร เพราะมี “มิจฉาทิฏฐิ” ปิดกั้นโอกาสการเข้าถึงความดีหรือคุณธรรมด้านปัญญา พระไตรปิฎกมีไว้ให้อ่านค้นคว้า ไม่ใช่มีไว้ให้บูชาเก็บไว้ในตู้ ไม่ศึกษาพระไตรปิฎก แล้วจะไปอ่านหนังสือ ถึงไหน จะทำตนเป็นลูกนกรอพ่อแม่มาป้อนเหยื่อ ไม่รู้จักพึ่งตนเองด้วยปัญญา ก็เป็นการสวนทางกับ “ความ เป็นผู้รู้แห่งพุทธะ” เพราะไม่ยอมโตสักที จะทำอะไรก็รอให้พ่อแม่คิดให้ก่อนรำไป เลยไม่ยอมเข้าถึง “กฎ ธรรมชาติ-ธรรมนิยาม” ได้สักที อันเป็นเรื่องจริงของชีวิต มีตนเองเป็นจุดศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ มีบุคคล อื่นเป็นแค่ปัจจัยเกื้อหนุน แต่การตรัสรู้ซึ่ง “สัมโพธิญาณ” นั้น ต้องตัดสินใจเอาเองว่าใช่หรือไม่ใช่ “สิ่งนี้คือ พุทธภาวะ” ด้วยการพึ่งตนเองก่อน อันหมายถึงปัญญาล้วนๆ อย่าทำตนเป็นลูกพ่อแม่เลี้ยงไม่โตในการ ปฏิบัติธรรม แต่ก็ไม่ได้นะนำให้เป็นคนจ้องมอง ไม่รู้จักบุญคุณผู้อื่น ไม่รู้ที่ต่ำที่สูง ไม่ถูกกาลเทศะ

ด้วยเหตุนี้ ผู้ไม่รักการศึกษาค้นคว้าและพึ่งเทศน์ฟังธรรม จึงเป็นผู้ไม่สามารถปรับเปลี่ยนทัศนคติ ให้ดีขึ้นได้ คือ ให้เกิด “สัมมาทิฏฐิ” กับ “ทิฏฐิสัมปทา” ซึ่งเกิดจาก (๑) “ปรโตโฆสะ” กับ (๒) “โยนิโสม นสิการ” นั่นคือ (๑) **สุตมยปัญญา** กับ (๒) **จินตามยปัญญา** อันเป็นพื้นฐานสำคัญให้เกิด (๓) **ภาวนามย ปัญญา** ในวิปัสสนาภูมิ ตามลำดับ ฉะนั้น การมนสิการใน “สติปัฏฐาน ๔” ให้เกิดความชำนาญประกอบด้วย “อนุปัสสนา ๔” ได้แก่ กายานุปัสสนา-เวทนานุปัสสนา-จิตตานุปัสสนา-ธัมมานุปัสสนา ย่อมทำให้เกิด ความแก่กล้าพร้อมด้วยสัมปชัญญะที่คมชัดแห่งปัญญาที่เห็นสังขารธรรม [ตถตา] ตามเป็นจริง คือ เกิดทั้ง “ยถาภูตญาณ” กับ “ยถาภูตญาณทัสสนะ” นั่นคือ เข้าใจชีวิตทั้งระบบด้วยการบำเพ็ญเพียรภาวนาใน ๔ ด้าน ได้แก่ กายภาวนา-สีกภาวนา-จิตตภาวนา-ปัญญาภาวนา ให้เปรียบเทียบหลักธรรม (๑) สติปัฏฐาน ๔ กับ (๒) ภาวนา ๔ ให้เป็นธรรมอย่างเดียวกัน อันเกี่ยวข้องกับปัญญาที่เกิดขึ้นในสมณะกับวิปัสสนา ซึ่งหมายถึง (๑) “ยถาภูตญาณ” กับ (๒) “ยถาภูตญาณทัสสนะ” อันจะนำไปสู่ (๓) “วิมุตติญาณ” เป็นจุดมุ่งหมายสุดท้าย แห่ง “อริยธรรม ๔” ได้แก่ อริยศีล-อริยสมาธิ-อริยปัญญา-อริยวิมุตติ โดยอาศัย “อริยมรรค” นั่นคือ อริยมรรคมีองค์ ๘-อริยสัจ ๔-มัคคญาณ ๔ ฉะนั้น การหมั่นเพียรจำแนกธรรม [วิมังสา-ธัมมวิจยะ] ถือเป็น “ญาณวิโมกข์แห่งโพชฌงค์ ๗” อย่างหนึ่ง และเป็น “สมาธิวิโมกข์” ในเวลาเดียวกัน [สุญญตะ-อนิมิต ตะ-อัปปณิหิตะ] อนึ่ง ธรรมเครื่ององค์ตรัสรู้ ได้แก่ สติ-ธัมมวิจยะ-วิริยะ-ปีติ-ปัสสัทธิ-สมาธิ-อุเบกขา ฉะนั้น สติ-ธัมมวิจยะ คือ “สติสัมปชัญญะ” หรือ “สติปัญญา” [สติปัฏฐาน ๔] ตามด้วย สัมมปปธาน ๔-

อิทธิบาท ๔-อินทรีย์ ๕-พละ ๕-โพชฌงค์ ๗-มรรคมีองค์ ๘ ให้เปรียบเทียบธรรมระหว่าง โพชฌงค์ ๗ กับ โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ที่ละคู่ธรรม เพื่อให้เห็นภาพองค์รวมแห่งการประจุมรวมกันเป็นอันเดียว ที่เรียกว่า “ธรรมสามัคคี” ถ้าธรรมทั้งหลายอันเป็นปัญญา [จักขุ-ญาณ-ปัญญา-วิชา-แสงสว่าง] นั่นคือ (๑) **ญาณทัสสนะ-ยถาภูตญาณทัสสนะ** กับ (๒) **ยถาภูตญาณ** อันหมายถึง “**สัมมัตติญาณแห่งปฏิจตุสมุปบาท**” [สัมมปฏิสัมภิทาญาณ-สมุทัยสังจ กับ อัคคปฏิสัมภิทาญาณ-ทุกขสังจ] ถ้าปัญญาไม่เป็น “**ญาณสัมปยุตต์**” ดังกล่าวนี ความตรัสรู้ซึ่ง “**สัมโพธิญาณ**” ได้นั้น ย่อมเกิดขึ้นได้ยาก เพราะยังไม่เข้าใจ คำว่า “**ชีวิต**” อย่างถูกต้องโดยธรรม หรือ “**กฏธรรมชาติ-ธรรมนิยาม**” อย่างแท้จริง และประการสำคัญ ทั้ง “**ธรรมสามัคคี**” กับ “**ญาณสัมปยุตต์**” มีลำดับการมาประจุมรวมกันเป็นอันเดียวกัน ที่สลับซับซ้อน แต่มีระบบระเบียบ มีขั้นตอนที่เป็นธรรมชาติ ไม่ใช่ไม่มีรูปแบบโครงสร้างที่แน่นอน มิฉะนั้น คงไม่เรียกว่า “**อริยมรรค-อริยธรรม**” อันเป็น “**อริยสังฆธรรมแห่งธรรมชาติ**” [The Universality of Nature]

ดังรายละเอียดที่บรรยายมาข้างต้นนั้น ผู้ปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนานั้น ถือว่าเป็น นักวิทยาศาสตร์ทางจิต ฉะนั้น กระบวนการคิดจึงต้องมีขั้นตอนชัดเจน ถือปฏิบัติได้จริง เพื่อพิสูจน์ทฤษฎีแห่งหลักธรรมทั้งหลายได้จริง ไม่ใช่การบังคับให้เชื่ออย่างมกมายไร้การพิสูจน์ แต่ให้พิสูจน์คำสอนของพระพุทธเจ้าว่าเป็นจริง มีปาฏิหาริย์คำสอนอันน่าอัศจรรย์ที่ประจักษ์ด้วยตนเอง ไม่ใช่คำพูดของคนอื่น ต้องเห็นธรรมด้วยการปฏิบัติธรรมในสมณะกับวิปัสสนา ไม่ใช่การใช้เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์มาแสวงหาความจริงแบบเชิงวัตถุนิยมแบบความรู้ทางโลกที่ทำกันบนรากฐานแห่ง “**ปปัญจธรรม**” [ตณหา-ทิฏฐิ-มานะ] แต่ อริยสังฆธรรมทางจิตนั้น เป็นกระบวนการคิดโดยมนสิการกรรมฐาน ที่กำจัดกิเลสต้นเหตุแห่งทุกข์ให้เห็นสังฆธรรม [ปัจจยาการ-ตถตา] ด้วยวิธีคิดที่ถูกต้องโดยโยนิโสมนสิการ คือ การหยั่งรู้ธรรมทั้งหลายตามเป็นจริงด้วย “**ญาณทัสสนะ**” จนเกิด “**ยถาภูตญาณ**” อันนำไปสู่ “**วิมุตติญาณ**” ในที่สุด เพราะฉะนั้น ผู้ปฏิบัติธรรมต้องสามารถอธิบายธรรมได้ทุกขั้นตอน [นิรุติปฏิสัมภิทา] ชนิดขบได้ด้วยทฤษฎี [ปฏิภาณปฏิสัมภิทา] ไม่ใช่พูดอะไรไม่รู้เรื่อง เป็นใบ้แต่บอกว่ารู้เรื่อง องค์ธรรมประทับแล้ว ถ้าอภินิหารนี้ใช้ไม่ได้เหมือนไม่รู้จริง โลกยุคสมัยใหม่ไม่ได้ขาดแคลนสื่อการเรียนการสอน บางครั้งไม่จำเป็นต้องพึ่งผู้สอนที่ขาดประสบการณ์ แต่มีแหล่งค้นคว้าวิจัยคำสอนของผู้รู้มากมายที่มีคุณภาพทางปัญญา ถ้าเป็นทางโลกนั้น บ้านเมืองเรามีผู้รู้ที่ผลิตสื่อปัญญาน้อยมาก มีคุณภาพต่ำ ไม่ได้มาตรฐานแห่งการเรียนรู้ เพราะวัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้ยังแท้จริงยังไม่เกิดการตื่นตัว เพราะกลัวคนจะได้ดี เพราะฉะนั้น ชาวพุทธต้องเป็นผู้รักดีในการเรียนรู้ เป็นผู้รู้แจ้งโลกจริงๆ อย่างมาทำกันอย่างซื่อๆ หรือจี้กลากเค็ดขาด ให้เป็นคนทำอะไรอย่างจริงจัง อย่างมาทำเล่นๆ จองหงอทะนงตัว มันไม่ได้ดีอะไร เสียเวลาชีวิต เพราะมีชีวิตที่ไร้จุดหมาย ไร้คุณค่า หาประโยชน์สาระแก่นสารอะไรไม่ได้ ดีกว่าหมาที่พูดได้แค่นั้น มันคงไม่พอกับความเป็นมนุษย์ ในพระพุทธศาสนา นับเอา “**วิชากับจรณะ**” คือ คุณค่าความเป็นมนุษย์ ไม่ใช่ชาติกำเนิดหรือการสมรสกันเพื่อยกเปลี่ยนฐานะทางสังคม ฉะนั้น อย่างดังเลสงสัยในการแสวงหาปัญญาเพื่อความหลุดพ้นจากกองทุกข์ทั้งปวง โดยแข่งขันกับเวลาชีวิตที่กำลังหดหายไปเรื่อยๆ อย่าไปหลงเพลิดเพลินในโลกสังขารทั้งหลายอย่างขาดสติ ก็ลองนั่งเงียบๆ

สงบกายสงบใจ พิจารณาถึงชีวิตตนเอง จะเอาอย่างไรดีกับมันตอนนี้ จะเป็นหมา เป็นคน เป็นมนุษย์ หรือ เป็นเทวดา ทุกคนเลือกได้เป็นได้ตามปรารถนา ไม่มีใครมาบังคับ แต่คนที่น่ากลัวต้องระวังมากที่สุด คือ “ใจของตัวเอง” มันจะพานึกคิดโดยวิปริตอยู่เสมอ

ด้วยเหตุนี้ ในการปฏิบัติธรรมจึงเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของตนเองทั้งชีวิต เพื่อหลีกเลี่ยงจากวงจรชีวิตในวัฏฏะ ที่ประกอบด้วย วงจรกิเลส ๑ วงจรกรรม ๑ และ วงจรวิบาก ๑ ซึ่งผู้ปฏิบัติธรรมย่อมรู้ได้จากปัญญาเห็นสังขารโดยปัจเจกการ ที่เรียกว่า “**สัมมจฺฉิตฺตญาณ**” นั่นคือ “**กฏแห่งกรรม**” รวมทั้ง “**กฏแห่งกรรมของสัตว์**” อันเป็นรากฐานสำคัญให้คิดทำดียอมได้คือ มีความคิดปรารถนาในการสร้างกุศล [บุญญาภิสังขาร] เพื่อให้เกิดการพัฒนาด้วยจิตใจให้ปราศจากนิเวศน์ มีความสะอาดสดใส [จิตประภัสสร] คือ จิตเป็น “**อุเบกขา**” กับ “**เอกัคคตาแห่งสมาธิ**” อันเป็นบาทฐานสำคัญในการพัฒนาปัญญาต่อไปให้ก้าวหน้า นั่นคือ รู้เห็นด้วย “**ญาณทัสสนะ-ยถาภูตญาณทัสสนะ**” และหยั่งรู้ด้วย “**ญาณในวิปัสสนา**” ที่เรียกว่า “**ยถาภูตญาณ**” จนเกิดปัญญาบริสุทธิ์ รู้แจ้งแทงตลอดในชีวิต ว่า “**ขันธ ๕**” ที่ยึดมั่นกันนั้น อันตราย เป็นพิษภัย ไม่เป็นสรณะที่พึ่งของชีวิตจิตใจ เห็นวงจรชีวิตในสังสารวัฏฏ์ ทำให้คิดค้นหาแนวทางพ้นทุกข์ในสังสารวัฏฏ์นั้น คือ มีปัญญาใน “**การทบทวนขันธ ๕**” ด้วย “**วิปัสสนาญาณ ๕**” [วุฏฐานคามินีปฏิปทา] จนสามารถบรรลุถึง “**โลกุตตรญาณ**” [มรรคญาณ-ผลญาณ] โดยหมายเอา “**นิพพาน**” ด้วย “**วิมุตติญาณ**” และ “**วิมุตติญาณทัสสนะ**” [ปัจเจกเวทณญาณ-อัสวักขยญาณ] ในการดับอุปาทานขันธ ๕ [อุปาทิขันธ] คือ การดับกิเลสและชีวิต ด้วย “**ยถาภูตญาณทัสสนะ**” จึงสามารถตรัสรู้สัมโพธิญาณได้โดย “**อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ**” ตามลำดับ ซึ่งเรียกว่า “**การดับขันธปรินิพพาน**” ของพระอรหันต์ผู้เป็น “**พระอเสขะ**” หรือ “**ชีวิตสมลีสีบุคค**” นั่นเอง ในประการสุดท้ายนี้ ให้ผู้ปฏิบัติธรรมได้พิจารณาทบทวนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ คำว่า “**ชีวิต**” อย่างละเอียดลึกซึ้งในทุกแง่มุมในวิปัสสนาภูมิ โดยมีหลักธรรมเป็นแนวคิทยุทธวิธีรองรับได้จริง พิจารณาจำแนกแจกธรรมให้เกิดภาพองค์รวมอย่างชัดเจน สามารถนำมาถือปฏิบัติได้จริงเช่นกัน ที่เป็นเหตุให้เกิด (๑) **ปัญญาเห็นธรรม** [ธรรมจักษุ-ทิพพจักขุญาณ] กับ (๒) **ปัญญาตรัสรู้** [สัมโพธิญาณ-อัสวักขยญาณ] ให้ได้ อันไม่ใช่ปัญญาทางอ้อมแบบทางโลกที่พอกพูนกิเลส แต่การปฏิบัติธรรมนั้น เพื่อละทิ้งกิเลสในสังสารวัฏฏ์ เพื่อให้พ้นจากขันธ [วิวัฏฏะ] นั่นคือ “**นิพพาน**” อันเป็นอารมณ์ของพระอรหันต์เป็นสำคัญ ไม่ใช่คิดเพียงแค่นั้น โสดาบัน ๑ สกทาคามี ๑ หรือ อนาคามี ๑ เท่านั้น ความสำเร็จในธรรมวิเศษนี้ ขึ้นอยู่กับกรรมอันมีเจตนาฝ่ายกุศลว่าจะตั้งใจจริงหรือไม่ จิตบริสุทธิ์ปัญญาบริสุทธิ์ คือ “**ช่องทางเข้าสู่กระแสแห่งนิพพาน**” ซึ่งประกอบด้วย **ศีลอันยิ่ง ๑ จิตอันยิ่ง ๑ ปัญญาอันยิ่ง ๑** ที่รู้เห็นธรรมทั้งหลายตามเป็นจริงเท่านั้น ด้วยประการฉะนี้.

